

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

Bemötande av barn i förskolan som har könsöverskridande identitet

En analys av två fokusgruppsamtal med pedagoger i
förskolan

KURS: *Examensarbete för förskollärare. 15 hp*

PROGRAM: *Förskolläraryt utbildning (uppdragsutbildning) Norrköping, Finspång och Söderköping.*

FÖRFATTARE: *Kerstin Gunnar, Monica Ehinger*

HANDLEDARE: *Carin Falkner*

EXAMINATOR: *Monica Nilsson*

TERMIN: *HT 2018*

SAMMANFATTNING

Kerstin Gunnar, Monica Ehinger

Bemötande av barn i förskolan som har könsöverskridande identitet

Interact with transgender children in preschool

Antal sidor: 27

Syftet med studien är att bidra med kunskap om och förståelse för hur pedagoger kan uppfatta barn i förskolan med könsöverskridande identitet.

Metoden som användes var fokusgruppsamtal där deltagarna fick ett dilemma att diskutera kring. Detta spelades in för att sedan kunna transkriberas och analyseras.

Resultatet visar att pedagogerna har frågor och funderingar kring hur och när barns könsidentitet skapas och vad det är som påverkar barnen när de konstruerar sin identitet. I fokusgruppsamtalen framträder även de normer och den normkreativitet som barn möter i förskolan. Flera pedagoger har ett motstånd mot pronomenet "hen" och några pedagoger är oroliga för att "hen" gör barnet könlöst. Dock uttalar pedagogerna att de ser barn som individer och inte som ett "kön".

Det framkommer också att pedagogerna anser sig vara normkritiska då dom säger att pojkar och flickor ges samma möjligheter på förskolan. Trots detta finns det uppfattningar bland flera pedagoger, att barn föds med ett fysiologiskt kön och att dessa pedagoger utgår ifrån att barnet känner tillhörighet till sitt fysiska kön. Dessutom anser flera pedagoger att barnen påverkas av "samhällets" normer.

Sökord: Förskola, könsöverskridande, barns könsidentitet, socialkonstruktivistiskt perspektiv, diskrimineringslagen, normer, normkritiskt perspektiv.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Bakgrund	3
Essentialism och socialkonstruktivism – två olika perspektiv på identitet	3
Genusteoretiker Judith Butlers teoretiska begrepp	4
Hur identitet och könsidentitet konstrueras i förskolan	4
Begrepp som används i uppsatsen	7
Syfte	7
Metod	7
Urval	8
Genomförande	8
Databearbetning och analysmetod.	10
Etiska aspekter.	10
Resultat	11
Fokusgruppsamtalets dilemma	11
Pedagogers uppfattningar om och funderingar kring barns könsidentitet.	12
Normer och normkreativitet som förmedlas av pedagogerna i fokusgruppsamtalen	14
Diskussion	19
Resultatdiskussion	19
Metoddiskussion	22
Avslutande reflektion	23
Vidare forskning.	24
Referenslista	25
Bilaga 1	
Dilemma till fokusgrupp	
Bilaga 2	
Samtyckesbrev	

Inledning

Brodin och Hylander (1997) menar att barnets identitetsutveckling börjar vid födelsen då det aktivt söker kontakt med sin omgivning. Barn är unika individer och det är vårdnadshavarnas uppgift att bemöta och bekräfta sitt unika barn. Det samspel som uppstår mellan barn och vårdnadshavare är viktigt för barnen i deras identitetsutveckling. Även reaktioner som barnet får från andra i olika sociala sammanhang såsom på förskolan, på bussen eller i affären, kommer att bekräfta barnets upplevelse och erfarenhet. På så vis påverkar också dessa olika sociala möten barnets identitetsutveckling. I förskolans läroplan står det att "förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin identitet och känner trygghet i den" (Skolverket 2016, s. 9). Pedagogerna i förskolan har en viktig roll att stötta barnen i deras identitetsutveckling, genom att försöka förstå och bemöta det enskilda barnet och lyfta fram barnets specifika resurser.

I identitetsutvecklingen ingår också utvecklingen av könsidentitet som handlar om att känna tillhörighet till ett kön. Dock behöver det inte nödvändigtvis vara det kön som barnet tilldelats vid födseln utifrån sitt biologiska kön. Könsöverskridande identitet betyder att en individ inte känner tillhörighet till sitt fysiska kön. Diskrimineringslagen (SFS 2008:567) definierar könsöverskridande identitet som "att någon inte identifierar sig som kvinna eller man eller genom sin klädsel eller på annat sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön". Människor "gör kön" i alla sociala sammanhang de ingår i, genom att klä sig eller uttrycka sig manligt respektive kvinnligt (Elvin-Novak & Thomsson, 2003) och förskolan är ett sådant socialt sammanhang för barn där deras könsidentitet skapas tillsammans med andra.

Bakgrunden till att vi som skriver den här uppsatsen är intresserade av könsidentitet, är ett barn som vi känner till som säger att hen är född i "fel" kropp och som mottogs av sin omgivning som en pojke utifrån sitt fysiska kön. Dock visade det sig i olika sociala sammanhang att barnet kände tillhörighet till det kvinnliga könet och redan vid tre års ålder uttryckte barnet att det ville bli sett som en flicka. I vårt researcharbete har vi deltagit på en föreläsning med en transperson, som är född med ett kvinnligt könsorgan men som känner mental tillhörighet till det manliga könet. Han talade om vikten av att man tidigt uppmärksammar barnen på att det fysiska könet inte behöver överensstämja med det kön man känner mental tillhörighet till.

Barn överväger aktivt hur de ska framställa sin könsidentitet i de olika sammanhang det befinner sig i. Hur barnet framställer sin könsidentitet är beroende på om det är en tillåtande miljö eller ett sammanhang där mer snäva normer styr. Barnen tar utifrån det ställning till om de kan vara sanna mot sig själva och utmana normerna. Det här belyser hur barnen förhandlar med sig själva om hur de ska "göra kön" i det sammanhang som förskolan utgör (Brinkman, Rabenstein, Rosén & Zimmerman 2014). Tidigare forskning vi har tagit del av är en studie där samspelssituationer tolkades, för att ta reda på hur genus uttrycks i förskolan (Ärlemalm Hagséer & Pramling Samuelssons, 2009). I en annan studie genomfördes observationer på en förskola under ett år som fokuserade på hur pedagogers normer påverkar hur olika kön framträder (Hardardottir & Petursdottir, 2014). I båda studierna framkom att det först och främst är barnen som försöker utmana normerna, medan pedagogerna upprätthåller det könsstereotypa. Detta medför att barnen inte fritt kan skapa sin könsidentitet (Brinkman, Rabenstein, Rosén & Zimmerman 2014; Hardardottir & Petursdottir, 2014). I förskolan behöver pedagoger ha ett inkluderande förhållningssätt där normer synliggörs och problematiseras. Detta för att ge barnen förutsättningar att skapa sin könsidentitet i en tillåtande miljö där de inte måste förhålla sig till könsstereotypa normer. Pedagogerna ska ta hänsyn till det som Skolverket (2016, s. 5) påtalar att "Förskolan ska motverka traditionella könsroller och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller." Dessutom finns det i Diskrimineringslagen (SFS 2008:567) bestämmelser som ska motverka diskriminering och främja lika möjligheter och rättigheter inom utbildningsområdet oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning eller ålder.

För att återkoppla till barnet som vi känner till, som är född i fel kropp, har vårdnadshavare upplevt att barnet blivit kränkt på förskolan. Pedagogerna på barnets förskola påpekade att det är olämpligt att ha klänning på sig när man är "pojke". Då barnet uttryckte att hen vill använda pronomenet hon, sa pedagogerna "han". Många transpersoner lider av psykisk ohälsa, för att de inte fullt ut kan leva i enlighet med sin identitet. En förutsättning för att transpersoner ska få en bättre psykisk hälsa, är att ett normkritiskt arbete bedrivs hos olika aktörer i samhället (Folkhälsomyndigheten, 2015). Vi tänker att det normkritiska arbetet måste prioriteras i förskolan. Därför vill vi bidra

med kunskap om och förståelse för hur pedagoger i förskolan kan uppfatta barn med könsöverskridande identitet.

Bakgrund

I denna del presenteras två teorier som förklarar olika sätt att se på hur identitet och könsidentitet utvecklas. Här förklaras även genusteoretiker Judith Butlers olika teoretiska begrepp och dess betydelse, som hjälper till att förklara vad som påverkar människor då de utvecklar sin könsidentitet.

Essentialism och socialkonstruktivism – två olika perspektiv på identitet

Studien utgår ifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv men vi presenterar även, helt kort, det essentialistiska perspektivet som kan ses som socialkonstruktivismens motpol och som bidrar med en helt annan syn på identitetens tillblivelse.

Utifrån det essentialistiska perspektivet ses subjektet (människan) som att det finns en medfödd natur inom subjektet och att subjektet agerar med en förutbestämd mening. Det betyder, ur ett essentialistiskt perspektiv, att människan har blivit till innan denne har gjort egna erfarenheter och mött andra människor i livet (Lenz Taguchi, 2004). Vår studie däremot kommer, i motsats till det essentiella perspektivet, utgå ifrån det socialkonstruktivistiska perspektivet som förklarar att identiteten skapas i sociala konstellationer. Dahlin-Ivanoff (2015) belyser att socialkonstruktivism innebär att “människor utformar sin egen kunskap i samspel med andra”. Istället för att tänka att en reaktion bara är en medfödd naturlig del för en specifik människa, som essentialismen utgår ifrån, ser socialkonstruktivismen en människas reaktion som socialt konstruerad, det vill säga att människan påverkas av den omgivning den befinner sig i och reagerar utifrån, de signaler man får från sin omgivning. Därför ska man utifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt vara kritisk till att förstå sociala handlingar som naturliga/medfödda, eftersom handlingarna skulle kunna vara annorlunda. En aspekt av det socialkonstruktivistiska perspektivet är att kunskap utgår från det sociala, samt att man får till sig kunskap genom språkliga begrepp. Språket och det sociala hör ihop därför att språket kräver ett samspel mellan minst två människor (Wenneberg 2010).

Genusteoretiker Judith Butlers teoretiska begrepp

Utifrån det poststrukturalistiska och feministiska perspektivet förklarar genusteoretikern Judith Butler att identiteten skapas utifrån den *diskurs*, det vill säga de förmedlade normer och värderingar, som en individ möts av i ett socialt och kulturellt sammanhang. Hon påtalar även att det är problematiskt att skilja på identitet och genusidentitet, eftersom personer i de flesta sammanhang blir begripliga först då de tilldelats ett genus, med de tillhörande feminina eller manliga mönstren, så som människor vanligtvis känner till de båda könen. Hon menar vidare att både kön och genus är socialt konstruerade och problematiserar samtidigt den grund från vilken vi människor förstår genusidentiteten, då den samtidigt utesluter vissa identiteter där kön och genus inte stämmer överens. Genom sin *performativitetsteori* försöker Butler förklara hur genus kan förstås genom återkommande handlingar och där genus kan omformas i en persons performativa handlingar, till exempel genom språk, rörelser samt kläder. Performativitet är som ett slags görande och kommer även fram i de förutfattade meningar människor har om manligt och kvinnligt, vilket hindrar subjektet då det utvecklar sin könsidentitet. Men performativiteten kan också hjälpa till att luckra upp normer och det som människor ser som förutbestämt. Genom att subjektet utmanar normerna och återkommande *konstituerar* sig, blir till, kan människors föreställningar och normer förändras. Genom de olika sätt som subjektet väljer att uttrycka sig på, genom språket, kroppshållning och med hjälp av olika attribut, kan normerna komma att förändras (Butler, 2007).

Hur identitet och könsidentitet konstrueras i förskolan

I följande avsnitt förklaras hur barn utvecklar sin identitet i det sociala sammanhang som förskolan utgör och hur barn påverkas, då de skapar sin könsidentitet, av de normer som på olika sätt förmedlas i förskolans miljö.

Psykoanalytiker Daniel Stern beskriver barns identitetsutveckling som att: "Kropp och själ ses som en helhet, vi styrs av arvet, biologin, miljön och psykologin i ett ömsesidigt, ständigt pågående samspel" (Brodin & Hylander, 1997, s. 20). Förskolan utgör ett socialt sammanhang där det uppstår samspel då barn och pedagoger möts. Pedagogerna har ett viktigt uppdrag att synliggöra det enskilda barnets egenskaper och kompetenser, så att barnet på ett mångsidigt sätt kan utveckla sin identitet (Brodin & Hylander, 1997).

Barnet agerar utifrån olika situationer det befinner sig i. Barnet kanske är tystlåtet och eftertänksamt i ett sammanhang, medan det i ett annat sammanhang är framåt och pratar oupphörligt. Barnet "blir till", eller konstituerar sig, på olika sätt beroende på i vilket sammanhang det befinner sig. Hur barnet konstituerar sig beror på vilka normer och attityder som möter det. Det vill säga, den omgivning som barnet vistas i påverkar hur barnet väljer att vara och uttrycka sig på (Nordin - Hultman, 2004).

Inom förskolan finns kunskap kring kön och genus men trots detta förmedlas de traditionella könsrollerna. Det visar en studie där syftet var att undersöka hur olika könsmonster uttrycks i förskolan. Samspelssituationer spelades in mellan barn-barn och mellan barn där även pedagoger var engagerade. Det framkom att genus konstrueras av både barn och lärare i förskolan, men att det främst är barnen själva som är nyskapande och utmanande. Till exempel såg man att förskollärare benämnde legofigurer som "gubbar", medan barnen uttryckte att legofiguren var en "mamma". Därtill uppmärksammades att pedagogerna upprätthåller maskuliniteten som norm då de tilldelade handdockor ett maskulint namn och benämnde barnens ritade figurer som "gubbar". Studien visar vidare på ett särskiljande i förskolan där pojkarna får mer uppmärksamhet av pedagogerna än flickor. Vidare påvisas att lärare inte utmanar barnen till gränsöverskridande, vilket gjorde att det könsstereotypa upprätthölls, det vill säga att mannen är överordnad kvinnan. Detta synliggjordes då pedagogerna i högre utsträckning fokuserade på det pojkarna gjorde eller att de svarade på pojkars frågor oftare än de besvarade flickorna (Ärlemalm Hagséer & Pramling Samuelsson, 2009).

Normkritiken är därför viktig för att förändra genusnormerna. De förväntningar som finns på de båda könen, det manliga och det kvinnliga, kommer fram i genusnormerna genom agerande och språk. Pedagoger kan ha en generell syn på att pojkar är livligare och bråkigare än flickor som anses vara lugna och ha en vilja att vara till lags. Detta undersöktes i en studie där syftet var att se hur olika kön framträder bland barnen och hur förskollärares åsikter och övertygelser påverkar barnen när de konstruerar sitt kön. Genom ett års observationer på en förskola, samlades empiri in i form av fältanteckningar och intervjuer och resultatet visade att pedagoger upprätthåller och förstärker det könsstereotypa. Men det framkom även att barnen reflekterar över de normer som dominerar och att några barn försöker tänja på de rådande normerna. Då lärarna reflekterar över barns rollek tydliggörs även att lärarna klassificerar barnen efter

kön, pojkar/manliga och flickor/feminina (Hardardottir & Petrusdottir, 2014). Därför behöver förskolans pedagoger bli medvetna om de genusnormer som de förmedlar och börja bemöta alla barn på samma sätt oavsett kön (Salmsson & Ivarsson, 2015). Sexualitet och kön ska ses som föränderligt och därmed ska ingen människa behöva hålla fast vid ett visst sätt att känna sig. Det är inte förbjudet att prova olika sätt att vara (Edemo & Rindå, 2004).

Barns tankar om könsroller och normer undersöktes i en studie genom att barnen deltog i fokusgruppsamtal där de fick prata om könsidentitet och vad som skiljer sig mellan den egna könsidentiteten och det könsstereotypa. De fann att barn är aktiva beslutsfattare i hur de uttrycker sin könsidentitet och att barnen vill vara "sanna" mot sig själva, men väger för- och nackdelar med om de ska våga utmana normen (Brinkman, Rabenstein, Rosèn & Zimmerman, 2014). Dock visar en annan studie att det är svårt för lärare att prata med barn om det könsöverskridande. Lärarna fick därför utforma sina egna strategier för att synliggöra könsidentiteter så som, homosexuell, bisexuell, transsexuell, för att komma bort från det heterosexuella som norm. Studien undersökte även vilken diskurs lärare och elever möts av i personalrummet, klassrummet samt i fritidshemmets konstklubb. Det visade sig att det var lättare att prata om sin könsidentitet i det informella sammanhanget vilket fritidsaktiviteten "konstklubb" bidrog till, medan lärarna i klassrummet tog hjälp av normkritisk litteratur, för att utmana den heterosexuella normen. Detta främjade jämlikheten mellan olika sexualiteter, vilket bidrog till en öppnare attityd där man vågade ifrågasätta osynliga regler i olika sammanhang (Allan, Atkinson, Brace, DePalma & Hemingway, 2008). Barn behöver en tillåtande miljö där de kan prova sin könsidentitet. För att pedagoger inte ska riskera att kränka och diskriminera barn, måste de låta bli att stänga in barn i genusföreställningar eller könsnormer efter det kön de tror att barnet känner tillhörighet till. "Det handlar inte om att ta könstillhörigheten ifrån barn, utan att låta alla barn få tillgång till en större frihet att bygga sin egen könsidentitet, utan att vara styrd av könsnormerna" (Salmsson & Ivarsson, 2015 s. 222).

Begrepp som används i uppsatsen

Här följer en genomgång av begrepp som är relevanta att förstå för att innehållet i den här studien ska bli begripligt.

Norm: ” Begreppet norm är ett relativt diffust begrepp, men enkelt sagt innebär det idéer om vad som anses vara normalt respektive onormalt, vilket i sin tur skapar förväntningar på individens beteende, utseende, livsstil med mera” (Sörensdotter, 2010, s. 136).

Normkritiskperspektiv: När rådande normer och makt synliggörs och problematiseras (Rubenstein Reich, 2015).

Kön: Ett begrepp som används för att dela in människor i två grupper, män eller kvinnor (RFSL, 2017).

Könsidentitet: Det kön en person känner sig som och identifierar sig med, oavsett vilket könsorgan personen har (Summanen & Summanen, 2017).

Genus: Är det socialt konstruerade kön som “*blir till*” i handlingar och andra uttryck, såsom kläder och språk beroende på den kultur och de normer, samt föreställningar som finns runt de båda könen (RFSL, 2017).

Könsöverskridande: Är ett begrepp som ofta används om personer som bryter mot normer kring kön (Summanen & Summanen, 2017).

Syfte

Syftet med uppsatsen är att bidra med kunskap om och förståelse för hur pedagoger i förskolan kan uppfatta barn med könsöverskridande identitet.

Metod

Som datainsamlingsverktyg i studien valdes fokusgruppsamtal där pedagogerna fick ett dilemma att förhålla sig till och samtala kring. Fokusgruppsamtal är en lämplig metod för att studera samtalet kring ett ämne där deltagarna uppmuntras att dela med sig av sina tankar och erfarenheter. Den stora fördelen med fokusgrupp är möjligheten att dra nytta av interaktionen som sker mellan deltagarna. Fokusgrupper ger ett djup och den kontext som forskare behöver, för att höra vad som ligger bakom människors tankar och erfarenheter (Wibeck, 2010). Även Dahlin-Ivanoff (2015) menar att fokusgrupp är användbart för att utforska hur människor talar om ett särskilt ämne. Svårigheter med

fokusgrupp är hur deltagarna ska väljas ut, utifrån deras förmåga att sätta ord på sina uppfattningar om ämnet. Därför tydliggörs det för deltagarna att deras tankar och erfarenheter är viktiga och till hjälp för studien. En risk som Wibeck (2010) påtalar, är att någon deltagare kan bli för dominant och ta över diskussionen på bekostnad av de övriga deltagarna. Detta får moderatorn, den som leder samtalet, vara observant på och medvetet fördela ordet till de som eventuellt inte blir aktiva i samtalet.

Urval

Dahlin-Ivanoff (2015) klargör vikten av att medvetet sätta ihop fokusgrupper som kompletterar varandra. Det är viktigt att sträva efter en homogenitet i gruppen, vilket innebär att det är fördelaktigt om fokusgruppsdeltagarna har någon gemensam utgångspunkt, som underlättar att starta en diskussion. Dessutom är det viktigt att sträva efter heterogenitet som innebär att skillnader mellan fokusgruppsdeltagarna kan bidra till en diskussion med olika synsätt. Homogeniteten i den här fokusgruppen kan ses genom att alla deltagare arbetar inom förskolans verksamhet och heterogeniteten ses genom att både förskollärare samt barnskötare, i olika åldrar, med olika lång erfarenhet inom yrket, bjöds in att delta. Urvalet gjordes också på ovanstående grunder för att det är dessa båda yrkesgrupper som familjer möter i förskolan. Varje arbetslag utgör ett socialt sammanhang där gruppens normer förmedlas och en specifik diskurs förekommer. Antal deltagare som bjöds in var fem stycken eftersom Wibeck (2010) menar att inte färre än fyra och inte fler än sex deltagare är ett lämpligt deltagarantal. Då syftet med studien är att undersöka hur pedagoger i förskolan kan uppfatta barns könsöverskridande identitet valdes ett färre antal deltagare i varje fokusgrupp för att uppnå det som Wibeck (2010) beskriver som ett dynamiskt och fördjupat samtal.

Genomförande

Studien har genomförts av två studentforskare och vid de båda fokusgruppssamtalen tog den ena studentforskaren ansvar för att leda samtalet, vilket Wibeck (2010), kallar för moderatorn. Den andra studentforskaren, som kallas observatör, förde anteckningar under tiden gruppen diskuterade dilemmat, samt såg till att spela in samtalet med diktafon och telefon. Detta för att sedan kunna transkribera samtalen och göra en analys, genom att kategorisera empirin samt skapa teman (Dahlin-Ivanoff, 2015). Fördelen med att vara två studentforskare under fokusgruppsamtalen är att efter samtalets slut kan båda

studentforskarna ha ett samtal med varandra, en så kallad *debriefing* (eftersnack, eftergenomgång), där de första spontana intrycken av diskussionen kan summeras och antecknas. Målet med fokusgruppsamtal är att deltagaren ska diskutera fritt med varandra och moderatorn ska sträva efter att hålla sig så passiv som möjligt, men ändå vara en aktiv lyssnare. Om moderatorn ger för mycket bekräftelse till fokusgruppsdeltagarna under samtalet, kan det leda till att moderatorns normer påverkar diskussionen. Dock ska moderatorn vid behov ingripa i diskussionen om exempelvis gruppen glider ifrån ämnet eller om någon av deltagarna helt tar över diskussionen (Dahlin-Ivanoff, 2015; Wibeck, 2010).

Dahlin-Ivanoff (2015) belyser vikten av att vid fokusgruppsamtal skapa en avslappnad och bekväm miljö. Fokusgruppsessionen bör inledas med att moderatorn presenterar sig själv och medföljande observatör. Vidare bör gruppdeltagarna presenteras för varandra. Deltagarna behöver få veta vad som förväntas av dem och inte. Även praktisk information bör tas upp, det vill säga hur det ska gå till och eventuell paus.

Var och en av oss tog kontakt med var sin förskollärare på två olika förskolor belägna i två olika kommuner. De förskollärare som kontaktades frågade i sin tur efter pedagoger på sina respektive förskolor, som ville vara med i studien. Det resulterade i att vi på en förskola mötte ett befintligt arbetslag och den andra fokusgruppen bestod av personer som jobbar eller har jobbat tillsammans. I och med detta fick vi fokusgruppsdeltagare som hade det gemensamt, att de arbetar inom förskolans verksamhet, men också olikheter vad gäller deras olika professioner och erfarenhet. Deltagarna fick ett samtyckesbrev att skriva under (se bilaga 2) och även ta del av studiens syfte och varför den är viktig. Vi valde att träffas på respektives arbetslags förskolor för att deltagarna skulle känna sig trygga och avslappnade i sin egna miljö. Moderatoren satt mellan deltagarna på en långsida av bordet för att inte utmärka sig för mycket, vilket annars kan riskera att hämma deltagarna (Wibeck, 2010.) Moderatoren presenterade sig själv och sin observatör, samt studiens syfte och varför den är viktig. Vidare berättade vi hur samtalet skulle gå tillväga, att moderatoren läser dilemmat och att vår avsikt är att lyssna och inte blanda oss i fokusgruppsamtalet, mer än om de glider ifrån ämnet. Vi berättade även att vi bara var intresserade av deras tankar kring dilemmat och att vi under fokusgruppsamtalet är tacksamma för alla åsikter och synpunkter (Dahlin-Ivanoff, 2015). Vi gjorde ljudupptagning med hjälp av både telefon och diktafon. Dessa placerades mitt på bordet för att säkerställa insamlingen av empirin

Databearbetning och analysmetod.

Vi valde att använda en analysmetod som Dahlin-Ivanoff (2015) beskriver, vilket innebär att vi lyssnade på vår insamlade data för att få en känsla för helheten av diskussionen. Utifrån den transkriberade empirin kategoriserades sedan innehållet för att skapa teman.

Analysen började redan under fokusgruppsamtalet eftersom studenten som ansvarade för att leda samtalet behövde fånga väsentliga diskussioner kring dilemmat. Observatören förde även anteckningar under fokusgruppsamtalen som också användes under analysarbetet för att komplettera ljudinspelningarna. Detta för att få ett så rikt empiriskt underlag som möjligt. Båda studentforskarna, var och en för sig, transkriberade båda fokusgruppsamtalen och redan här började tolkningsarbetet vilket ökar studiens tillförlitlighet. Först analyserade båda två, var för sig, genom att skriva ner anteckningar som den enskilda studentforskaren tyckte var extra intressant. Sedan träffades vi för att se om liknande tolkningar gjorts utifrån transkriberingen, oberoende av varandra (Wibeck, 2010). Utifrån diskussionerna framkom olika teman som båda upptäckt och då började arbetet med att sortera det transkriberade materialet. Vi gick igenom det transkriberade materialet tillsammans och använde olivfärgade överstrykningspennor för att kategorisera innehållet till de teman som vi skapade. Under analysens gång har vi lyssnat på ljudfilerna flera gånger för att förstå innebörden av vad som sägs i det sammanhang som valts ut. Att vara två som forskar kring ett ämne är fördelaktigt eftersom det finns möjlighet att upptäcka olika samt lika teman i det transkriberade materialet. I analysen har citat valts ut och fingerade namn används. Vi har valt att namnge deltagarna i de båda fokusgrupperna med begynnelsebokstäverna A respektive B.

Etiska aspekter.

Vetenskapsrådet (2017) redogör för de etiska principerna som är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. *Informationskravet* innebär att forskaren ska redogöra för deltagarna vad studiens syfte är och att deltagandet är frivilligt. *Samtyckeskravet* innebär att personerna själva bestämmer över sin medverkan i studien. *Konfidentialitetskravet* innebär att personens personuppgifter

förvaras oåtkomligt för obehöriga. *Nyttjandekravet* innebär att allt material som samlas in endast används till denna forskningsstudie. Vi har i studien förhållit oss till de fyra forskningsetiska principerna genom att ett samtyckesbrev delas ut till deltagarna i fokusgruppen.

Via ett samtyckesbrev till deltagarna informerades att vi följer de etiska principerna enligt Vetenskapsrådet (2017). Via samtyckesbrevet och även muntligt vid fokusgruppsamtalen, fick deltagarna ta del av principerna. Deltagarna fick information om att det var frivilligt att delta och att de när helst kunde avbryta sin medverkan. Efter att ha läst samtyckesbrevet fick deltagarna skriva under dokumentet. Studenterna förvarade samtyckesbrevet, ljudfilerna samt den transkriberade empirin oåtkomligt för obehöriga. All empiri som samlades in användes bara till denna forskningsstudie.

Resultat

Vid analysen av det transkriberade materialet, framkom två olika teman som är intressanta med hänsyn till studiens syfte. Det ena handlar om pedagogers uppfattningar och funderingar kring barns könsidentitet, det andra handlar om normer och normkreativitet. Pedagogerna pratar i diskussionen om sina uppfattningar samt funderingar i samma mening och de talar även om normer och normkreativitet i anslutning till varandra. Vi ser att pedagogernas uppfattningar samt funderingar och hur de talar om normer och normkreativitet, kan komma att påverka hur pedagogerna bemöter barn med könsöverskridande identitet. Vi har valt att föra samman begreppen ”uppfattningar och funderingar” samt ”normer och normkreativitet” för att sedan presentera dem under två rubriker. Vi har valt citat som exemplifierar och styrker vår tolkning av det pedagogerna säger i fokusgruppsamtalen. I citaten förekommer ibland dessa hakparenteser [...] för att visa på att citaten inte visas i sin helhet. När det finns en text inom en hakparentes är det ett förtydligande av vad som framkommer i samtalets sammanhang, det handlar alltså inte om vår tolkning.

Fokusgruppsamtalets dilemma

På din förskola ska det precis börja ett nytt barn som heter Kim. Vid första kontakten med vårdnadshavare säger de att de inte vill att du eller övrig personal på förskolan ska tala om Kim som han eller hon utan säga hen om Kim. De vill helt enkelt att personalen

inte ska prata om vad Kim har för fysiologiskt kön. Vad tänker du som pedagog om den uppkomna situationen?

Pedagogers uppfattningar om och funderingar kring barns könsidentitet.

Flera pedagoger ställer sig frågan om vårdnadshavarna vill göra Kim könlös genom att ingen ska bekräfta Kims fysiska kön. Pedagogerna var även tveksamma till att använda pronomenet hen till Kim. Flera pedagoger påtalar att detta är vårdnadshavarens önskan men "vad vill Kim" frågar sig pedagogerna. En pedagog ställer sig frågan varför vårdnadshavarna väljer att kalla sitt barn för hen och visar med det uttalandet, att pedagogen är tveksam till att det skulle gynna Kim. En pedagog är dock av uppfattningen att vårdnadshavarna vill ge Kim förutsättningar att fritt få bestämma sin könstillhörighet, när Kim blivit tillräckligt gammal. Ytterligare en pedagog påpekar att förskolan ska vara en könsneutral plats.

Alice: Samtidigt... kan jag känna är det vårdnadshavarna som har, som tycker och tänker om barnet ska vara könlöst...eller är det barnet självt?

Anna: Jaaa, det är säkerligen inte barnet självt

Alice: Då känner jag också att då blir jag lite så här...njaaaa...varför?

Agnes: För att den ska få välja själv när den blir tillräckligt gammal.

Bodil: Föräldrarna vill det men vad vill Kim då?

Bianca: Jag känner att det där i så låg ålder ligger hos föräldrarna, tänker jag...att de är dom

Berit: Det är jag övertygad om att det gör...

Bianca: Absolut

Berit: Det här ligger hos föräldrarna...alltså sen ska ju, här ska det ju va neutralt. [förskolan som en könsneutral plats]

Pedagogerna har frågor och uppfattningar kring när könsidentifieringen sker. En pedagog har uppfattning om att barn blir medvetna om sin könsidentitet vid tre års ålder. Medan andra pedagoger ställer sig frågan när barnen identifierar sig. Händer det någon gång eller pågår könsidentifieringen hela livet? En pedagog uttryckte också en uppfattning om att det är arv och miljö som påverkar könsutvecklingen.

Flertalet av pedagogerna menar att Kim kan bli förvirrad i sin identitetsutveckling genom att tilldelas pronomenet hen och inte bli bekräftat av sitt fysiska kön. Dock uttalar en pedagog att man inte är sitt kön utan en individ, medan en annan pedagog även påtalar att det är barnen som delar in varandra beroende på det fysiska kön barnen har. En pedagog lyfter fram att barnen kan gruppera sig efter andra saker som inte är könsrelaterade, till exempel mönster på kläder.

Britt: Men sen är det ju...vi är ju så alltså, vi är ju så inkörda i det här han, hon och nu har vi "hen" också. Men tänk alltså, men ja som dom förskolorna vi pratar om där alla är "hen". När identifierar sig barnen?.....gör dom det någon gång?...

Berit: Eller hela livet eller?...jaa...eller är det vid en viss ålder som dom faktiskt måste välja sida på något vis?

Bodil: [...] -Man är ju inte sitt kön man är ju individen[...]

Bianca: [...] Jag anser ju att det är skillnad biologiskt att det både är arv och miljö. som formar liksom så tänker jag [...]

Agnès: 3 års ålder där någon stans när man börjar bli lite mer medveten om det, då kan det bli viktigt alltså att veta vad, vem man är, alltså dom får ju hela tiden .... oooo stoppar varandra i fack och liksom ja och du vi mot dom alltså hittar olika saker det kan ju va allt från att det vi är randiga idag, då är det vi som är vi ....

Anna: Mmmm, dom hittar olika saker och identifierar sig med ...idag har du och jag randiga tröjor... då är det vi som är "vi"

Agnès: Ja, precis, det är ändå en ganska viktigt del.. att växa upp.. den könsidentifikationen.

Några pedagoger tar tydligt ställning för barnets rätt och vill bekräfta barnets önskan om den könstillhörighet barnet vill ha, snarare än tillmötesgå vårdnadshavarnas önskemål. Samma pedagoger har en uppfattning om att barnet kan fara illa då barnet blir, vad pedagogerna uppfattar, som könlöst. I anslutning till det påtalar ett par pedagoger att det finns lagar och de hänvisar till Barnkonventionen och barns rätt, samt skollagen. Det framkommer också en osäkerhet kring vilka lagar som finns genom att en pedagog uttrycker "eller vad de heter" om lagarna. En pedagog påtalar att pedagoger får utgå ifrån att barn känner tillhörighet med sitt fysiologiska kön och att det inte går att ändra förrän barnet blir äldre.

Berit: Ja, det kan jag tycka absolut. om jag ska välja på vad Kim tycker och vad föräldrarna tycker så finns det ingen tvekan, då går man på vad Kim tycker. ...

Bodil: Ja...mmmm...

Bianca: Där har man ju som sagts vad lagar, vad heter allt? Barnkonventionen, och allt vad kan det heta?

Bodil: Det är skollagen också...

Berit: Ja, det med, men jag tänker även större liksom utanför ...

Bodil: Jag tänker så här, om Kim vill va en han säger vi, fast vi säger en hen då är ju det en kränkning mot Kim om vi säger hen, då är ju det skollagen.

Berit: Ja, dom måste tänka här föräldrarna på nått sätt att vi ska ju inte forma till ett visst kön...[genom att kalla barnet för hen och inte prata om barnets fysiska kön] men frågan är ju så här när ska det här hända då? Ska det aldrig hända? [...]

Bianca: Jag tror det blir en väldig förvirring tidigt, jag tycker att man ska ta det när det kommer i sådana fall om det kommer?

Astrid: Som sagt man föds ju med ett fysiologiskt kön, alltså det går ju liksom inte att ändra på... förens dom gör något åt det själv och få bestämma själva

Normer och normkreativitet som förmedlas av pedagogerna i fokusgruppsamtalen

I fokusgruppsamtalen synliggörs normer som pedagogerna ibland medvetet och ibland omedvetet förmedlar i samtalet.

En pedagog talar om möjligheten att Kims vårdnadshavare vill få uppmärksamhet genom att de utmanar normerna och tilldelar sitt barn pronomenet hen. Ytterligare en pedagog uttalar att vårdnadshavarna vill få sitt barn att verka "speciellt", genom att uppmana pedagogerna att ha ett könsneutralt förhållningssätt. Pedagogerna menar även att Kims kompisar kommer att tala om vad Kim har för kön och påverka Kim på det sättet. Det här upplever pedagogerna som problematiskt, då de menar att även om pedagogerna bemöter Kim på ett könsneutralt sätt kommer andra ändå att tala om vilket fysiologiskt kön Kim har. Ytterligare en pedagog påtalar att barnen kommer att prata högt medan de gör sitt kön och medan de försöker könsidentifiera sina kamrater. Det menar pedagogerna att vårdnadshavare behöver vara medvetna om, att Kim kommer att könas av andra barn.

Anna: Men det är ju också en sån sak som vårdnadshavare får vara beredda på deras barn kommer bli frågat. mmm...direkt till barnet själv "är du en pojke eller flicka är du en han eller hon".

Agnes: Jag tänker spontant, att man måste förklara för föräldrarna att det är ju inte bara vi vuxna som pratar här, utan det är ju ganska många barn till och dom kommer prata på sitt sätt. Medans dom gör sin liksom könsidentitet eller identifikation så att säga så sker ju inte det tyst i huvudet utan det är ju något som dom gör högt, så någonstans kommer det ju att höras i alla fall även om vi vuxna inte säger nåt.

Berit: Ja, ...det är ju där vi skulle få problem tror jag..[att barnen talar om vilket fysiskt kön Kim har för vårdnadshavare och andra barn]...dom vuxna vet ju vad dom ska säga...men barnen säger ju bara...

Bianca: [...] ibland vill ju vissa liksom ...göra vad ska man säga.. göra en grej av det...[pedagogen syftar på att vårdnadshavare vill göra en grej av att göra sitt barn könsneutralt eller då vårdnadshavare utmanar normen, klär pojke i klänning för att väcka uppmärksamhet.]

Berit: Ja det finns ju en liten fara i de är att de vill att deras barn ska vara speciellt...

Det finns även en medvetenhet om att ett normkreativt förhållningssätt är fördelaktigt då barnen ska konstruera sin könsidentitet. Till exempel påtalar några pedagoger att de benämner barnen med namn i stället för att påtvinga alla en könstillhörighet genom att säga killar eller tjejer. Det här är ett förhållningssätt de pratat mycket om i personalgruppen. Dock framkommer det också att några pedagoger är medvetna om att de är könsstereotipa genom att de ibland benämner barnen med *gubben* eller *lilla gumman*.

Några pedagoger förtydligar att de förstår det normkritiska budskapet i Kims vårdnadshavares önskemål, då de uttalar att man ska bemötas som en människa och inte ett specifikt kön. En pedagog säger att pedagogerna "inte ska bry sig om det där", vad barn har för fysiskt kön och menar att de på förskolan ska vara könsneutrala i sitt förhållningssätt. Flera pedagoger talar om att det är barnen som upprätthåller normerna så att det blir könsuppdelningar och att det är normer som har förmedlats hemifrån som kommer till uttryck i förskolan.

Alice: Jag tänker ju också att oftast så, så säger vi inte han och hon över huvud taget till barnen, utan vi benämner dom med namn....

Anna: ja..eller ni... ja....för vi har ju haft det som diskussion förut att vi inte ska säga "hörreni grabbar", sen blir det ju lätt så ibland.....

Alla: mmmmm...

Agnes: "Gumman" och "gubben"..kan jag ju göra mig skyldig till...

Anna: Jaaa...jo det kan man nog...det säger man ju...

Alice: ”Lilla gumman” hur gick det?

Anna: [...] Du ska bemöta mig som människa inte beroende på vad jag har för kön.

Alice: Och det ska ju inte va något konstigt för oss egentligen, det här! För vi ska ju inte bry oss om det...nä liksom i våran ehh ...

Anna: O det gör vi ju inte...det är ju barnen själva på deras initiativ som det blir dom här köns-uppdelningarna... det är ju dom alltså... det är ju deras ...vad dom tar med sig, vad dom har blivit inspirerade av. Jag kan inte påstå att det är vi som står och ”influerar” dom vad dom tillhör vad dom ska leka.

Pedagogerna i båda fokusgrupperna kommer in på normer som finns angående kläder och här talar några pedagoger om att alla barn kan ha alla slags kläder, oavsett vad kläderna har för färg och att alla barn oavsett fysiskt kön kan ha både trosor och kalsonger. Dock framkommer det i fokusgruppsamtalen att pedagogerna märker att dom är påverkade av normerna. En pedagog berättar om svårigheten att upptäcka en viss pojke för att han har en rosa overall, eftersom pedagogen förutsätter att det är en flicka som har den overallen. Pedagogerna talar också om att de observerat att barn som utmanat normen genom att använda andra kläder än de som enligt normen passar barnets fysiska kön, har blivit retade av andra barn. Efter att barnen har blivit retade eller tillsagda av andra barn, har de barnen i fortsättningen valt kläder och färger som enligt normen hör till deras fysiska kön.

Anna: Fast jag vet en flicka som har haft kalsonger sedan hon slutade med blöja och en annan familj tar det som är rent typ. Men som Kalle då han sket ju i att han hade rosa strumpor på sig ända tills någon smart unge kommenterade och retade honom för det, annars brydde sig inte han. Det som är naturligt för mig är naturlig... men sen är det omvärlden liksom ”hör du du”...annars så brydde han sig inte....

Anna: Men man stod och letade efter honom ibland på gården och då hade ju han rosa... man så himla van...

Alva: Man är insnöad...

Britt: Jag skulle aldrig göra det om inte barnet själv kommer och säger... en pojke då, jag önskar mig en klänning... då får man ju acceptera det.

En pedagog talar om ett tillfälle då ett barn på förskolan satt och grät vid lådan med Duplo. Barnet berättade för pedagogen att en nära anhörig sagt att hon inte skulle leka med Duplo eftersom hon var en flicka. Pedagogen var då normkritisk genom att synliggöra för barnet att det inte spelar någon roll vilket kön man har, eftersom man leker med händerna. Pedagogen fick en stark känsla av behovet att förmedla till barnet

att pojkar och flickor kan göra samma saker. Dock talade pedagogen också om känslan av att ha dragit det för långt, genom att pedagogen frågade barnet om det leker med sitt könsorgan.

Agnes: Men då då drog jag det ganska långt till biologin och frågade "är det snoppen och snippan du leker med lego"? Då tittar hon bara på mig, "men det är ju händerna" Ja just det. Och det har ju faktiskt både flickor och pojkar..."mmmmmm"...Så vad är problemet? Fråga det nästa gång när säger så till dig.

En pedagog berättar om sin dotter och hur det var när barnet föddes. Pedagogens ville inte att hennes dotter skulle kläs i könsstereotypa kläder, utan barnet fick ha färger som hon som mamma tyckte om. Dock valde flickan själv i en viss ålder att hon bara ville ha rosa kläder vilket pedagogen ställer sig frågande till, hur det kunde bli så? Några andra pedagoger menar att barnet blivit medvetet om de normer som förmedlas i samhället och att det är därför flickan väljer könsstereotyp färg på sina kläder. Flera pedagoger talar om att det är "samhället" som upprätthåller normer. Någon pedagog påtalar att det är enklare att vara könsneutral och inte prata om kön i förskolan. Pedagogens ger exempel på att både pojkar och flickor använder samma omklädningsrum då de går till gymnastiksalen men när barnen börjar skolan får de gå till flickornas respektive pojkarnas omklädningsrum. Pedagogens talar om att det blir svårt för barn som inte identifierar sig med sitt fysiska kön, eller då en person vill vara könsneutral. Pedagogens synliggör att samhället förmedlar normen att pojkar och flickor ska känna tillhörighet till sitt fysiska kön och att skolan inte har omklädningsrum som möjliggör för att alla ska känna sig bekväma då de byter om.

Alice: Jag bestämde ifrån början att mitt barn skulle varken vara flicka eller pojke så...utan jag ska ta dom kläderna jag tycker är fina och i de färgerna jag tycker om...ganska neutrala...så jag fick ofta frågan är det en pojke? [...]. Näe...jag har inte tyckt det är jobbigt men...sen kom det till en gräns där hon bestämde att hon bara ville ha rosa varifrån det nu kom...jag har ingen aning....

Anna: Samhället du vet samhället...

Britt: Och sen så är det ju så att i förskolan sen är det ju så att vi har lite enklare situation att tackla det här [att vara könsneutrala] [...]men jag tänker sen. när man kommer upp i skolan till exempel...här har tjejerna sitt omklädningsrum...här har pojkarna sitt omklädningsrum...vart ska jag klä om...Ja, samhället är ju inte där...än...så att säga...det är inte uppbyggt så.

Flera pedagoger i båda fokusgrupperna talar allmänt om att de är normkritiska då de redan ger pojkar och flickor samma möjligheter, medan en pedagog menar att barnet har en medfödd natur genom sitt fysiska kön och att pedagogen förhåller sig till det tills pedagogen får höra något annat. Samtidigt bekräftar flera pedagoger att de skulle behöva arbeta ännu mer medvetet med att inte "köna" barn efter deras fysiska kön. En pedagog säger att det skulle vara nyttigt med vårdnadshavare som ställer krav på att pedagogerna ska arbeta könsneutralt. Ytterligare en pedagog tar upp att pedagogerna i arbetslaget använder han och hon i vardagsspråket och därför skulle det vara svårt att lära sig säga hen till någon. Pedagogen påtalar även att det skulle vara lättare att säga barnens namn i stället.

Anna: Kom ett barn vars vårdnadshavare önskade det här skulle man behöva tänka till ännu mer, hur man bemöter alla barn...Det skulle ju vara nyttigt...skulle man kunna "beställa" ett? [Ett barn som Kim i fokusgruppens dilemma]

Britt: Min först tanke va att OJ, hur ska man alltså, vi är ju inte vana med "det här".

Bodil: Nä....

Britt: Heller, ehh... det är väldigt lätt att göra bort sig då, även om man nu liksom tänker att nu ska vi kalla barnet för hen [...] Jag skulle nog göra bort mig eller många gånger, tror jag.

Bodil: [...] fast sen använder man han, hon i vardagsspråket liksom, då får man ju tänka på hela tiden, börja säga namnen i stället tänker jag.

Alice: Annars tycker nog jag att vi är väldigt duktiga på att vara könsneutrala....

Anna: ja till och med lite motarbetande....

Agnes: Det måste vi ju vara i det här....

Anna: Men det spelar ju ingen roll vad vi tycker...vi kan ju sitta här och vara nazister allihopa det ska ju ändå inte märkas....

Bianca: Fast jag tänker...så gammalmodig är jag... att man utgår ifrån att det är det fysiologiska...alltså man föds ju som "pojke" eller "flicka"...man utgår ifrån det... tills man får höra något annat...det är min inställning..."

Någon pedagog från varje fokusgrupp talar om att de förstår att föräldrarnas syfte är att göra Kim könsneutral för att Kim inte ska hämmas av de normer som finns och påverkas i sin utveckling av könsidentiteten. Samtidigt är det flera pedagoger som säger att de inte vill använda pronomenet hen. Någon pedagog förstår inte syftet med att föräldrarna vill att pedagogerna ska använda pronomenet hen till deras barn

Berit: Jag kan förstå att man kan avvakta med att säga...att jag är det "ena" eller "andra"...men jag kan inte förstå om man väljer att va en "hen"...för då förstår jag inte vad man är...

Alice: Ehh.. jag har jättesvårt att använda ordet "hen", eh, så att, men jag skulle nog försöka kringgå det på nåt sätt också....

Alice: Jag tänker att vi oftast så...så säger vi inte han eller hon över huvud taget till barnen. Utan vi benämner dom vid namn...ja...eller ni...ja...

Diskussion

I diskussionen som följer diskuteras resultatet från fokusgruppsamtalen och sätts i relation till den forskning som refereras i uppsatsens bakgrund. Vidare problematiseras val av metod och studien summeras med en avslutande reflektion. Den här delen avslutas med förslag på vidare forskning.

Resultatdiskussion

Syftet med uppsatsen är att bidra med kunskap om och förståelse för hur pedagoger kan uppfatta barn i förskolan med könsöverskridande identitet. Båda fokusgrupperna fick ett dilemma att förhålla sig till, men trots detta är det inte först och främst könsöverskridande identitet som diskuteras i fokusgrupperna. Det är andra funderingar som väcks i nära anslutning till dilemmat, så som funderingar kring vid vilken ålder, barn skapar sin könsidentitet. I fokusgruppsamtalen framkommer både pedagogers medvetna och omedvetna syn på normer och normkreativitet. Vi frågar oss varför diskussionen inte kom att handla om könsöverskridande identitet. Det kan vara så att pedagogerna är osäkra och inte har någon erfarenhet kring hur och när barns könsidentitet skapas. Pedagogerna kan vara rädda för att säga fel angående barn med könsöverskridande identitet under fokusgruppsamtalet och försöker istället tillsammans förstå hur barns könsidentifiering går till. I diskussionen används begreppet identitet och vi vill förtydliga att vi då även menar könsidentiteten eftersom utifrån den litteratur vi läst, förstår att dessa båda hör ihop (Butler, 2007).

Det visar sig att pedagogerna är osäkra på om det är i en viss ålder som barnen könsidentifierar sig, eller om könsidentifieringen pågår hela livet. Några pedagoger talar om att barn föds med ett fysiologiskt kön och att dom utgår ifrån att barnet känner tillhörighet till det fysiska könet barnet har. Det här är uttryck för essentialistiska tankegångar hos pedagogerna. Lenz Taguchi (2004) beskriver det som ett perspektiv på

identitet där man utgår ifrån att en individ redan har en identitet vid födseln, utan att ha blivit påverkad av någon. Pedagogerna är även av uppfattningen att miljön påverkar barns identitet vilket är uttryck för ett socialkonstruktivistiskt perspektiv på identitetsskapande, vilket handlar om att människan i samspel med sin omgivning skapar och omskapar sin identitet (Wenneberg, 2010). Vi tolkar resultatet som att pedagoger behöver mer kunskap för att dom medvetet ska kunna bemöta och bekräfta barnet då det skapar sin könsidentitet. Flera pedagoger har en uppfattning om att identitet "blir till" vid födseln vilket ger barnen små förutsättningar att fritt konstruera sin könsidentitet. Om kön och genus är socialt konstruerade och om genusidentiteten ses på ett sätt där ett barn med snopp är en pojke och ett barn med snippa är en flicka, kommer det fram i den diskurs barnen möter i förskolan och det blir problematiskt för ett barn att fritt få konstruera sin könsidentitet. Barn överväger sina performativa handlingar, hur barnet väljer att klä sig och uttrycka sig, beroende på vilken diskurs som förmedlas i sammanhanget barnet befinner sig (Butler, 2007). Detta påvisar även Brinkman et al. (2014) i sin studie att barn är aktiva beslutsfattare. Barn överväger utifrån de normer dom möter om dom kan vara "sanna" mot sig själva och utmana normerna.

I fokusgruppsamtalet kan vi se att flera pedagoger påtalar att barn faktiskt föds med ett fysiologiskt kön, vilket medför en risk att pedagogernas könsstereotypa normer påverkar hur de bemöter barn med könsöverskridande identitet. Resultatet gör även klart att pedagoger vill bemöta barn på ett inkluderande sätt, men att pedagogerna också är medvetna om att de allt för snäva normerna som styr, gör att de skulle köna Kim efter det fysiologiska kön Kim har. Detta betyder att barn med könsöverskridande identitet skulle kunna bli kränkta, vilket ger barnet en dålig självbild som resulterar i det Folkhälsomyndigheten (2015) påvisar, att transpersoner i hög utsträckning lider av psykisk ohälsa.

Pedagogerna säger att dom försöker vara könsneutrala genom att använda barnens namn istället för att använda han och hon. Trots detta visar det sig att pedagogerna har en insikt om att de lätt faller in i gamla mönster och könsbestämmer barnen, genom att säga han och hon. Ordet hen var det flera pedagoger som hade svårt att använda sig av eftersom dom förknippade ordet hen med ett könlöst barn. Några pedagoger ansåg att det skulle vara en kränkning mot barnet att inte bekräfta dess fysiologiska kön. Vi ser att pedagoger behöver kunskap om hur könsidentitet skapas, för i motsats till deras

uttalande om att det skulle vara en kränkning att inte bekräfta barns kön, påtalar Salmsson och Ivarsson (2015, s. 222) att “Det handlar inte om att ta könstillhörigheten ifrån barn, utan att låta alla barn få tillgång till en större frihet att bygga sin egen könsidentitet, utan att vara styrd av könsnormerna”.

Två studier visar att barn utmanar normer medan pedagoger upprätthåller det könsstereotypa (Brinkman, Rabenstein, Rosén & Zimmerman 2014; Hardardottir & Petursdottir, 2014). I föreliggande studie kan vi se att pedagogerna uttrycker sig till viss del könsstereotyp exempelvis när pedagogerna inte upptäcker en pojke för att han bär rosa overall eller när pedagogerna säger “lilla gumman” till flickorna. Ett par pedagoger ger uttryck för normkreativitet när en pedagog talar om för ett barn att det inte spelar någon roll vilket fysiologiskt kön barnen har, eftersom både pojkar och flickor kan leka med samma sak. Dessutom menar pedagogerna att det inte har någon betydelse vilken färg barnen har på kläderna oavsett kön. Pedagogerna talar om barn som utmanar normerna, exempelvis en flicka som har kalsonger och att det är accepterat bland pedagogerna, men så fort ett barn påpekar detta så blir det ett problem och då styr normen vad som är rätt eller fel.

Butler (2007) menar att könsidentiteten förändras över tid och mellan olika situationer. Salmsson och Ivarsson (2015) tillägger, att ett sätt att möjliggöra för barnen att konstruera sin egen identitet är att inte stänga in barnen i förutfattade könsnormer eller genusföreställningar. Det här är en del av det som fokusgruppernas dilemma handlar om. “Kims” vårdnadshavare vill ge Kim alla möjligheter att bli den individ hen vill. Så vad ger då pedagogerna rätt att ifrågasätta vårdnadshavarnas val, att ge sitt barn alla möjligheter att forma sin egen könsidentitet? Vi menar att pedagogerna troligen inte skulle ifrågasätta vårdnadshavare som till exempel vill att deras barn ska få lära inom alla målområden i läroplanen. Detta på grund av att det pedagogiska arbetet innebär att barn ska tillägna sig kunskap inom alla målområden i läroplanen (Skolverket, 2016) och detta är självklart för pedagogerna. Vi tänker att det borde vara lika självklart för pedagoger att se till att barn får konstruera sitt kön fritt från stereotypa normer. För att pedagoger och lärare ska kunna bedriva en normkritisk pedagogik som är inkluderande och där alla människor blir accepterade, behöver pedagoger handledning, kunskap och tid att reflektera tillsammans (Sörensdotter, 2010). Pedagoger behöver hitta strategier för att synliggöra andra könsidentiteter och komma bort från heterosexualiteten som norm vilket Allan et. al (2008) belyser. För att pedagoger ska kunna bemöta ett barn

med könsöverskridande identitet, utan att riskera kränka barnet, behöver pedagoger kunskap om och handledning kring hur könsidentitet konstrueras i förskolan. Inte förrän då kommer vårdnadshavare undgå att bli ifrågasatta över sitt val, att tillåta barnet vara könsöverskridande

Metoddiskussion

Under studiens gång har olika val gjorts. Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv valdes eftersom det är studiens utgångspunkt att barn konstruerar sin könsidentitet tillsammans med andra. För att undersöka hur pedagoger kan uppfatta barn med könsöverskridande identitet i förskolan, valdes metoden att göra två fokusgrupper. Fokusgruppsamtal är en bra metod att studera och analysera ett samtal och ta del av deltagarnas tankar och erfarenheter genom diskussionen kring ett dilemma (Wibeck, 2010 & Dahlin-Ivanoff, 2015). Syftet var att få kunskap och förståelse för hur pedagoger i förskolan kan uppfatta barn med könsöverskridande identitet. Samtalen spelades in och empirin transkriberades av studenterna var och en för sig till och börja med, vilket Wibeck (2010) påvisar är bra för tillförlitligheten. Därefter träffades vi för att tillsammans analysera fram tolkningar för att hitta gemensamma och olika teman. Det framkom att det inte var könsöverskridande identitet som diskuterats i fokusgruppsamtalen vilket leder till funderingar kring om en annan metod varit mer fördelaktig. Vi funderar på om enskilda intervjuer där vi kunde ha ställt specifika frågor om könsöverskridande identitet, varit mer fördelaktig. Dock tror vi att en intervjusituation kan göra att den intervjuade känner sig osäker, eftersom det är ett ämne som det inte så ofta talas om. Det finns en risk att det då blir en diskussion mellan studentforskarna och den intervjuade, vilket vi anser skulle göra studien otillförlitlig. Vi menar att interaktionen som sker mellan fokusgruppsdeltagarna är viktig och bidrar till en diskussion utifrån olika perspektiv. Även om diskussionen inte handlade om könsöverskridande identitet kunde ändå teman urskiljas ur det transkriberade materialet, som har anknytning till hur barn med könsöverskridande identitet skulle kunna bli bemötta på förskolan.

När empirin analyserades gjordes ett försök att hitta så lättöverskådliga teman som möjligt för att kunna dela upp texten i mindre stycken. Detta var svårt eftersom pedagogerna talade om sina uppfattningar och frågor i samma mening, samt normer och normkreativitet. Eventuellt hade det varit lättare om vi hade haft frågeställningar också och inte enbart ett syfte, eftersom pedagogerna kanske lättare ämnat svara frågorna som

skulle ha utformats till ämnet. Dock kanske frågeställningarna ändå inte ha blivit besvarade eftersom det inte går att förutsäga vad pedagogerna väljer att samtala om.

Det var kanske problematiskt att använda befintliga arbetslag där alla har sin "roll" då det uppmärksammades att några fokusgruppsdeltagare var tystare än andra. Kanske hade ett annat resultat framkommit om personerna inte kände varandra så väl, på grund av att normerna som finns i ett arbetslag påverkar vad man samtalar om. Dock kan fördelen vara att personerna kände varandra och vågade samtala fritt om ämnet och ifrågasätta varandra utan att någon annan tar illa upp. Dessutom kom fokusgruppsdeltagarna att resonera kring vardagliga händelser på förskolan och dom fick möjlighet att reflektera kring ämnet tillsammans och deras förhållningssätt synliggjordes. Fokusgruppsamtal är en bra metod att få fram interaktionen mellan deltagarna (Wibeck, 2010) och det kan leda till fler diskussioner som gynnar barnen i det fortsatta arbetet i barngruppen.

Avslutande reflektion

Flera pedagogerna talar om att de i första hand skulle utgå ifrån barnens önskan att bli omtalad som hen, medan de har svårare att förstå vårdnadshavarnas val att bestämma att Kim ska omtalas som hen. Då ställer vi oss frågan om situationen varit den motsatta och pedagogerna uppmärksammar ett barn som är könsöverskridande. Skulle det vara lättare för pedagogerna att stå upp för det här barnet och påtala för vårdnadshavare att barnet inte känner tillhörighet till sitt fysiska kön, än att tillmötesgå vårdnadshavares önskan att ge barnet möjlighet att fritt skapa sin könsidentitet?

Vi hör även ett flertal gånger att pedagoger hänvisar till att samhället förmedlar de rådande normerna. Betyder dessa uttalanden att pedagoger har en uppfattning om att förskolan är något separat som står utanför samhället och inte har någon inverkan på de normer som finns? Vi menar att barn konstruerar sin könsidentitet tillsammans med andra, men att barnen påverkas av normer som de möts av i förskolan. Det är tungt för barnen att vara ett redskap i detta normbrytande. Därför tänker vi att pedagogerna behöver kunskap om ett normkritiskt perspektiv för att förstå att de har makten att bryta rådande normer i samhället, redan i förskolan.

För att möjliggöra för barn med könsöverskridande identitet att få bekräftelse och bli accepterade, behöver arbetet med normkritiskt perspektiv vara en naturlig del av det

pedagogiska arbetet i förskolan. Någon pedagog undrade om man kan beställa ett sådant barn som utmanar normen för att det skulle vara lättare att komma in i ett normkritiskt arbetssätt. Vi menar att detta arbete behöver förankras oavsett om man har barn med könsöverskridande identitet eller inte. Detta på grund av att pedagoger inte med säkerhet vet hur ett barn identifierar sig, (han, hon, hen) samt att alla barn ska bli accepterade från första stund på förskolan oavsett vilket kön de identifierar sig med.

Vidare forskning.

Vi ser att det skulle behövas vidare forskning i förskolan kring pedagogers förhållningssätt till normer som är kopplade till barns könsöverskridande identitet.

Referenslista

Allan, A., Atkinson, E., Brace, E., DePalma, R., & Hemingway, J. (2008). Speaking the unspeakable in forbidden places: addressing lesbian, gay, bisexual and transgender equality in the primary school. *Sex Education*, 8 (3), 315-852. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1080/14681810802218395>

Brinkman, B G., Rabenstein, K L., Rosén, L A., & Zimmerman, T S. (2014). Children's Gender Identity Development: The Dynamic Negotiation Process Between Conformity and Authenticity. *Youth & Society*, 46 (6), 835-852.

Brodin, M. & Hylander, I. (1997). *Att bli sig själv - Daniel Sterns teori i förskolans vardag*. Stockholm: Liber AB.

Butler, J. (2007). *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos AB.

Dahlin-Ivanoff, S. (2015). Fokusgruppsdiskussioner. Ahrne, G & Svensson, P (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. (s.80-92) Stockholm: Liber AB.

Diskrimineringsombudsmannen. (2018). *Om diskriminering. Skyddade diskrimineringsgrunder. Könsidentitet och könsuttryck som diskrimineringsgrund*. Hämtad.2018-09-01.från<http://www.do.se/om-diskriminering/skyddade-diskrimineringsgrunder/konsidentitet-och-konsuttryck-som-diskrimineringsgrund/#1>

Edemo, G. & Rindå, J. (2004). *Någonstans går gränsen [Elektronisk resurs] : en lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv*. Stockholm: RFSL.

Elvin-Nowak, Y. & Thomsson, H. (2003). *Att göra kön - om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Bonniers förlag AB.

Folkhälsomyndigheten. (2015). *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner - En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*. Solna: Folkhälsomyndigheten.

Hardardottir, G. A., & Petrusdottir, G. M. (2014). Gendering in one Iceland preschool. *Tidskrift för Nordisk barnehageforskning*, 7 (9), 1-14.

Lenz Taguchi, H. (2004). *In på bara benet: en introduktion till feministisk poststrukturalism*. Stockholm: HLS förl.

Nordin-Hultman, E. (2004). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. (1. uppl.) Diss. Stockholm : Univ., 2004. Stockholm.

RFSL. (2017). *Jämställdhet*. Hämtad 2018-09-15

<https://www.rfsl.se/verksamhet/internationellt/dig-som-vill-arbeta-globalt-med-sogiesc/jamstalldhetsbegreppet/>

Rubenstein Reich, L. (2015). Samlingar i förskolan. I Engdahl, L & Ärlemalm- Hagseer, E. (red) *Att bli förskollärare: mångfacetterad komplexitet*. (s.86-98) (1.uppl.) Stockholm: Liber.

Salmson, K. & Ivarsson, J. (2015). *Normkreativitet i förskolan: om normkritik och vägar till likabehandling*. (1. uppl.) Linköping: Olik.

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Kulturdepartementet

Skolverket (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 reviderad 2016*. Stockholm:Skolverket

Summanen, E. & Summanen, T. (2017). *Trans, kön och identitet: att arbeta inkluderande i fk-6*. (Första upplagans första tryckning). Stockholm: Natur & Kultur.

Sörensdotter, R. (2010). En störande utmanande och obekväm pedagogik. Om queerteoriernas relevans för en normbrytande undervisning. I Bromseth, J.& Darj, F. (red.) *Normkritisk pedagogik makt, lärande och strategier för förändring*. (s. 135-152). Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Wenneberg, S.B. (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. (2. uppl.) Malmö: Liber.

Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. (2., uppdaterade och utök. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Ärlemalm Hagser, E., & Pramling Samuelsson, I. (2009). Många olika genusmönster existerar samtidigt i förskolan. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 14(2), 89-109. ISSN 1401-6788.

Bilaga 1

Dilemma till fokusgrupp

På din förskola ska det precis börja ett nytt barn som heter Kim. Vid första kontakten med vårdnadshavare säger de att de inte vill att du eller övrig personal på förskolan ska tala om Kim som han eller hon utan säga hen om Kim. De vill helt enkelt att personalen inte ska prata om vad Kim har för fysiologiskt kön. Vad tänker du som pedagog om den uppkomna situationen?

Bilaga 2

Samtyckesbrev

Hej!

Vi är två förskollärare som går sista terminen på förskolläraryrket på Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping. Vårt examensarbete handlar om pedagogers uppfattningar om barns konstruerande av könsidentitet i förskolan. Det är viktigt för oss att genomföra fokusgruppsamtal eftersom det är nödvändigt för att vi ska kunna skriva vårt examensarbete.

Du tillfrågas härmed om att delta i studien eftersom vi önskar ta del av dina uppfattningar.

Vi önskar att du deltar i en fokusgrupp **torsdag** ..... där du kommer få ett dilemma att diskutera med andra pedagoger. Vi ser fram emot att ta del av dina tankar kring ämnet, dina personliga åsikter är viktiga! Intervjun kommer att ta cirka 1,5 timme och ljud kommer spelas in.

Studien följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer, som innebär att ditt deltagande i studien är frivillig och du kan när som helst avbryta ditt deltagande. Din identitet kommer skyddas och ditt namn kommer att vara fingerat i den färdiga uppsatsen. Det insamlade materialet kommer endast användas till studiens syfte.

.....

Kryssa i något av alternativen nedan:

Namn _____

_____ Jag vill delta i intervju och tagit del av informationen.

_____ Jag kommer inte delta i intervjun.

Ort och datum

_____

Underskrift

_____

Vid frågor hör gärna av dig till:

Monica Ehinger. E-post: moehi@hotmail.se Mobil: 072-4246608

Kerstin Gunnar. E-post: kerstin.gunnar@norrkoping.se Mobil: 073-775709